

Funktionshindrade studenter – en sammanställning av resultaten från Högskoleverkets tillsynsbesök

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

**Funktionshindrade studenter – en sammanställning av resultaten från
Högskoleverkets tillsynsbesök**

Högskoleverket, reg.nr 12-1017-12

Innehåll: Högskoleverket, juridiska avdelningen, **Caroline Cruz**

Innehåll

Sammanfattning	5
Uppdraget.....	6
Regleringsbrevet	6
Funktionshinder	6
Rättslig reglering	7
Diskrimineringslagen	7
Regleringsbrev för universitet och högskolor	7
Högskoleverkets tillsyn.....	9
Tillsynsbesök	9
Frågor till högskolorna om information och stöd	9
Resultaten av tillsynsbesöken.....	12
Utgångspunkt	12
Frågan om att öka kunskapen rörande funktionshinder och information rörande stödåtgärder till de funktionshindrade	12
Frågan om särskilt pedagogiskt stöd	16
Uppföljningar	20
Goda exempel	21

Sammanfattning

Högskoleverkets genomgång visar att de flesta högskolor har information till sökande, studenter och lärare om de stödåtgärder som finns för de funktionshindrade studenterna och vem man kan kontakta om man har frågor kring funktionshinder. Verket anser att det är viktigt att sådan information ges på högskolans webbplats, att den lätt går att hitta och att den är lättläst. Det är också bra att personer med funktionshinder av olika slag kan tillgodogöra sig den, exempelvis genom en lyssnarfunktion eller genom att den ges på teckenspråk.

Högskoleverket har också kunnat konstatera att de funktionshindrade studenterna har fått stöd av högskolorna trots att det inte finns något direkt lagstöd för att de ska erhålla pedagogiskt stöd. De flesta lärosätena kräver dock intyg av något slag.

Högskolorna erbjuder någon form av utbildning om funktionshinder. Det kan röra sig om en mångfaldsvecka, temadagar och seminarier. Högskolorna brukar skicka en informationsfolder, ett välkomstbrev eller liknande till de antagna studenterna. Där ges bl.a. kontaktuppgifter till samordnaren av stöd till funktionshindrade.

På många ställen har studievägledare ett särskilt ansvar för information och stöd till studenterna och vid några högskolor finns speciella funktioner med särskilt ansvar för frågor kring likabehandling. Biblioteken är viktiga i sammanhanget för att nå ut med informationen och för att där finns stödåtgärder. Kursplanerna har också stor betydelse för de funktionshindrade som bl.a. behöver få kurslitteraturen inläst.

Det finns flera exempel på högskolor med digert informationsmaterial som vänder sig till både studenter och personal. Exempel finns också på högskolor som har väldokumenterade och tydliga riktlinjer och rutiner för hur stödet till studenter med funktionshinder ska hanteras.

Vissa lärosäten har egna dyslexipedagoger eller specialpedagoger som utreder behoven hos studenter som anser sig ha läs- och skrivsvårigheter. Detta gynnar studenten då en utredning som utförs privat kan vara kostsam.

Studenter med neuropsykiatriska diagnoser såsom Aspergers syndrom har oftast en mentor, men även annan form av stöd.

Flera lärosäten strävar efter en ökad generell tillgänglighet och en inkluderande verksamhet för att minimera behovet av särskilt stöd.

Uppdraget

Regleringsbrevet

Högskoleverket har i regleringsbrevet för 2012 fått i uppdrag av regeringen att sammanställa och analysera resultat från tillsynsbesök vid universitet och högskolor¹ samt uppföljningar av dessa i fråga om lärosätenas insatser för funktionshindrade studenter. Högskoleverket ska även sprida goda exempel på hur lärosätena arbetar för att främja rättigheter och möjligheter för studenter med funktionsnedsättning.

Funktionshinder

I departementspromemorian *Bortom fagert tal – om bristande tillgänglighet som diskriminering*² föreslås att begreppet funktionshinder i olika lagar såsom diskrimineringslagen (2008:567) ersätts med *funktionsnedsättning*. Detta mot bakgrund av att uttrycket kommit att förespråkas inom de organisationer som företräder människor med funktionsnedsättning och rekommenderas av Socialstyrelsen i dess termbank. I förslaget anförts att ändringen är rent språklig och inte innebär någon ändring i sak. Någon sådan ändring har dock inte gjorts varför Högskoleverket i denna redovisning fortsättningsvis använder det begrepp som anges i diskrimineringslagen.

---

¹ Universitet och högskolor kallas i fortsättningen högskolor.

² Ds 2010:20 s. 44–52.

Rättslig reglering

Diskrimineringslagen

Av diskrimineringslagen framgår att högskolorna inom ramen för sin verksamhet ska bedriva ett målinriktat arbete för att aktivt främja lika rättigheter för studenter och sökande oavsett bl.a. funktionshinder (3 kap. 14 §). Av lagen framgår också att det finns en skyldighet för lärosätena att göra lokaler tillgängliga och användbara genom skäliga åtgärder (2 kap. 5 § andra stycket).

I förarbetena till diskrimineringslagen³ påpekas att tillgänglighet till och användbarhet av exempelvis kurslitteratur, andra läromedel eller hjälpmedel i studierna inte omfattas av bestämmelsen.

I departementspromemorian *Bortom fagert tal – om bristande tillgänglighet som diskriminering* s. 149–151 föreslås en utvidgning av kravet på tillgänglighet.

Det nuvarande begränsade kravet på anpassningsåtgärder i fråga om lokaler- nas tillgänglighet och användbarhet inom högskoleområdet ska ersättas med en generell skyldighet att vidta skäliga åtgärder för tillgänglighet. Som exempel ges litteratur i alternativa former, pedagogiska hjälpmedel, tolkhjälp, alternativa examinationsformer eller personligt stöd av annat slag.

Promemorian remitterades i juni 2010. Regeringen har ännu inte tagit ställning till förslaget.

Riksdagen har i ett tillkännagivande till regeringen uttalat att bristande tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning är en form av diskriminering. Tillkännagivandet innebär att regeringen skyndsamt ska återkomma till riksdagen med ett lagförslag med denna innebörd, se bet. 2011/12:AU11⁴ och rskr. 2011/12:267⁵.

Regleringsbrevet för universitet och högskolor

Varje år från och med regleringsbrevet för budgetåret 2006⁶ anges i regleringsbrevet för universitet och högskolor att de hos Stockholms universitet kan söka bidrag för särskilt pedagogiskt stöd för studenter med funktionshinder inklusive teckentolkning för de kostnader som överstiger 0,3 procent av anslaget för grundutbildning.

I regleringsbrevet för Stockholms universitet anges bl.a. att universitetet i mån av behov ska fördela de nationella medel som anvisas för detta ändamål

---

³ Prop. 2007/08:95 s. 507.

⁴ Diskriminering som har samband med kön i fråga om försäkringstjänster m.m.

⁵ Se även prop. 2007/08:95 *Ett starkare skydd mot diskriminering*.

⁶ Tidigare angavs att högskolan ska beakta behovet av särskilt pedagogiskt stöd för studenter med funktionshinder.

genom utbetalning till berört lärosäte. Vidare ska det av årsredovisningen framgå vilka åtgärder som har vidtagits vid lärosätena för att förbättra situationen för studenter med funktionshinder och kostnaderna för de pedagogiska stödåtgärderna.

Vad som avses med *särskilt pedagogiskt stöd* anges inte i regleringsbrevet eller annan reglering. Däremot informerar Stockholms universitet på sin webbplats *studeramedfunktionshinder.nu* om innebörden. Där står följande.

Det innebär olika former av insatser och åtgärder för att undanröja, kompensera eller överbrygga hinder som kan uppkomma i studiesituationen. Det kan också vara åtgärder för att kompensera bristande tillgänglighet i studiemiljön på ett universitet eller en högskola. Förutsättningarna ser förstås olika ut beroende på enskilda studenter, studieval, ämnen och inriktningar. Den enklaste vägen att förklara vad som kan menas med särskilt pedagogiskt stöd är genom exempel:

- anpassad examination: alternativ examinationsform såsom enskild tentamen vid dator, muntlig i stället för skriftlig tentamen och vice versa, förlängd tentamenstid
- anpassad tidsplan, såsom deltidsstudier istället för helfart
- litteratur på anpassat medium genom Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB
- anteckningsstöd
- visst datorstöd
- mentor
- extra handledning
- språkstöd: rådgivning kring skrivande genom hjälp till självhjälp
- teckenspråkstolkning
- skrivtolkning.

Högskoleverkets tillsyn

Tillsynsbesök

Högskoleverket har enligt sin instruktion⁷ tillsyn över universitet och högskolor. Tillsynen bedrivs bl.a. genom att verket gör tillsynsbesök på ett antal lärosäten varje år. Huvudsyftet med besöken är att kontrollera att lärosätena följer de lagar och förordningar som gäller för verksamheten. Avsikten är också att stödja och hjälpa lärosätena att stärka och utveckla den egna kontrollen av verksamheten.

Sedan 2002 skickar Högskoleverket före besöken ett frågeformulär som högskolorna ska besvara. Eftersom studenternas rättssäkerhet är en särskilt viktig utgångspunkt för verkets tillsynsverksamhet får studentkårerna också frågorna. De har då möjlighet att lämna synpunkter på hur regler tillämpas. Verkets besök har dokumenterats i form av protokoll, promemorior och sedan 2005 i rapporter som läggs ut på verkets webbplats, www.hsv.se.

I frågeformuläret har frågor om funktionshindrade studenter ställts. Verket har vid tillsynsbesöken även samtalat med den samordnare eller kontaktperson för studenter med funktionshinder som finns vid varje högskola.

Högskoleverket ska enligt sin instruktion bistå Diskrimineringsombudsmannen, DO, med uppgifter om förhållandena i högskolans verksamhet som kan vara av betydelse för ombudsmannens tillsyn enligt diskrimineringslagen. I diskussioner med företrädare för DO har man varit positiv till att Högskoleverket i sitt frågeformulär har frågor som rör de funktionshindrade.

Frågor till högskolorna om information och stöd

Anledningen till att Högskoleverket tog upp frågor om funktionshinder i frågeformuläret var att Högskoleverket uppmärksammat att studenter med psykiska funktionshinder inte inkluderades i högskolornas definition av begreppet funktionshinder.⁸ Även studenter med sådana funktionshinder borde enligt verket få ta del av det stöd högskolorna erbjuder. I budgetpropositionen för 2001⁹ instämde regeringen i verkets bedömning att högskolorna behövde se över sin definition av begreppen funktionshinder och handikapp, så att den stämde överens med definitionerna i FN:s standardregler¹⁰.

---

⁷ Förordningen (2007:1293) med instruktion för Högskoleverket.

⁸ Högskolestudier och funktionshinder (Högskoleverkets rapportserie 2000:4 R).

⁹ Prop. 2000/2001:1 s. 64.

¹⁰ FN: standardregler för att tillförsäkra människor med funktionsnedsättning delaktighet och jämlikhet (FN:s generalförsamling).

Vidare framhöll regeringen i propositionen *Den öppna högskolan*¹¹ att det är angeläget att informationen om olika stödåtgärder till studenter med funktionshinder i högskolan förbättras, lyfts fram och görs mer tillgänglig. I propositionen framhålls också att det är viktigt att institutioner, lärare och medstudenter informeras.

Högskoleverket ställde därför från början frågan om högskolornas definition av begreppet funktionshinder och om vilken information som gavs rörande stödåtgärder till de funktionshindrade.

I 2 § likabehandlingslagen¹², som trädde i kraft den 1 mars 2002, angavs klart att även psykiska eller begåvningsmässiga begränsningar inkluderas i begreppet funktionshinder. Verket ansåg därför att definitionen var den naturliga utgångspunkten för vilka studenter som skulle få särskilt pedagogiskt stöd.¹³ Frågan om högskolornas definition av begreppet funktionshinder blev alltså inaktuell och utmönstrades ur frågeformuläret.

De frågor som ställs inför besöken är följande.

- Vilka åtgärder vidtar högskolan för att öka lärarnas och studenternas medvetenhet och kunskap om frågor rörande funktionshinder?
- Vilken information tillhandahåller högskolan rörande stödåtgärder till de funktionshindrade och hur hålls den tillgänglig? Var vänlig bifoga sådan information.
- Har högskolan i något fall nekat den hjälpsökande särskilt stöd?¹⁴
- Har högskolan exempel på när en psykiskt funktionshindrad student har fått särskilt stöd för att kunna tillgodogöra sig utbildningen?

Det är således ett begränsat område som verket har ställt frågor om. Utgångspunkten har varit FN:s standardregler om ökad medvetenhet om den här gruppen och tillgång till information. Högskoleverket har strävat efter att lyfta särskilt de psykiskt funktionshindrade studenternas möjlighet att få stöd.

---

¹¹ Prop. 2001/02: 15 s. 104.

¹² Lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan, (som upphävdes när diskrimineringslagen trädde i kraft den 1 januari 2009).

¹³ Se Högskoleverkets promemoria från tillsynsbesöket 2003 vid Luleå tekniska universitet.

¹⁴ Från och med 2003 började verket ställa denna fråga liksom om högskolan har exempel på när en psykiskt funktionshindrad har fått särskilt stöd.

Som framgått av tidigare avsnitt finns det inte något egentligt lagstöd som ger studenterna rätt till pedagogiskt stöd. Däremot får särskilt pedagogiskt stöd ges och högskolorna kan söka bidrag för sådana kostnader.

Resultaten av tillsynsbesöken

Utgångspunkt

Högskoleverket har gått igenom tillsynsrapporterna från och med 2002, då verket började med sitt frågeformulär. Man bör beakta att de första besöken skedde långt tillbaka i tiden och att informationen kan vara inaktuell. Fokus har därför lagts på de senaste besöken, särskilt när det gäller att nämna goda exempel.

Frågan om att öka kunskapen rörande funktionshinder och information rörande stödåtgärder till de funktionshindrade

Högskoleverket kan konstatera att de flesta högskolor har information till sökande, studenter och lärare om de stödåtgärder som finns för de funktionshindrade studenterna. Verket anser att det är lämpligt om sådan information utarbetas av högskolan, så att sökande, studenter och lärare får kännedom om att det faktiskt finns möjlighet att söka stöd och vilken form av stöd. Det är också lämpligt om det av högskolornas externa webbplatser framgår vem man kan kontakta om man har frågor kring funktionshinder. Det underlättar för dem som har sådana frågor att veta vem man kan kontakta. Förutsättningarna för att stödåtgärder hinner ordnas i tid till kursstart ökar också. Högskolornas webbplatser är också en av de vanligaste informationskällorna som lätt kan uppdateras.

Till skillnad från Kungl. Musikhögskolan (KMH) och Kungl. Konsthögskolan (KKH) saknade många konstnärliga högskolor information på bl.a. webbplatsen om vilka stödåtgärder som finns och hänvisning om till vem man ska vända sig för att få upplysning om frågor kring funktionshinder. Det gäller bl.a. Operahögskolan, Danshögskolan (nuvarande Dans- och cirkushögskolan) och Dramatiska institutet och Teaterhögskolan (dessa högskolor utgör nu Stockholms dramatiska högskola).

Hur informationen ges på webbplatsen kan ha betydelse

Information om stödåtgärder kan bl.a. ges på teckenspråk och på lättläst svenska (Blekinge tekniska högskola, BTH). Vid ett lärosäte efterfrågades bättre möjligheter att ta till sig information genom en ljudfunktion, dvs. kunna få webbplatsen uppläst, något som är bra för t.ex. dyslektiker och synsvaga och att mer kunde göras för att öka bl.a. lärares kunskaper om frågor kring funktionshindrade (Karlstads universitet, KAU). Vid ett annat lärosäte ansåg en studentkår det var en stor brist att informationen på universitetets webbplats inte gick

att få uppläst och att storleken på texten inte gick att ändra (Umeå universitet, UmU).

En lyssnarfunktion på webbplatsen har däremot bl.a. Uppsala universitet (UU), Göteborgs universitet (GU) och Sveriges lantbruksuniversitet (SLU).

Det är viktigt att informationen är lätt att hitta

En studentkår menade att högskolan tillhandahöll mycket bra stödåtgärder till studenter med funktionshinder. Dock ansåg kåren att informationen till lärare och institutioner om vilka instanser och stödåtgärder som fanns kunde bli bättre. Många anställda kände inte till de insatser som fanns, såsom bl.a. studentstöd och språkverkstad, och hänvisade därför inte till dem (UU).

Vid SLU uppgav studentkåren likaså att det fanns bra information på högskolans webbplats men att många inte hittar den.

Utbildning om funktionshinder

Högskolorna erbjuder någon form av utbildning om funktionshinder. Det kan röra sig om en mångfaldsvecka, temadagar och seminarier.

Vid en högskola inbjuds all personal och alla studenter till en mångfaldsvecka, där information om funktionshinder ges och föreläsare som själva har ett funktionshinder medverkar. Ett år erbjuds all personal utbildning inom området funktionshinder och studier. (Högskolan i Skövde, HS). Ett lärosäte erbjuder föreläsningar för studenter och anställda om olika funktionshinder såsom Aspergers syndrom (KAU). Ett annat lärosäte anordnar årliga temadagar för personalen om exempelvis bemötande av studenter med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (UmU).

Information om funktionshinder brukar bl.a. ingå i de flesta högskolornas introduktionsutbildningar av nyanställda. Generellt har högskolorna uppgett att frågor om funktionshinder ingår i lärosätets högskolepedagogiska grundkurs. Kursen ges regelbundet för lärare och doktorander (HS). I den högskolepedagogiska kursen har den pedagogiska tillgängligheten behandlats (Malmö högskola, MAH). Vid några tillfällen har personer med funktionshinder föreläst och både studenter och lärare var välkomna (SLU).

Information till sökande och studenter

Många högskolor brukar skicka en informationsfolder, välkomstbrev eller liknande till de antagna studenterna. Där ges bl.a. kontaktuppgifter till samordnaren av stöd till funktionshindrade.

I vissa fall skickas information om studenter med funktionshinder till alla sökande i samband med första urvalet i det s.k. välkomstpaketet (Kungl. Tekniska högskolan, KTH). En studentkår vid UmU har uppgett att informationen om stödåtgärder till studenterna som börjar vid universitetet är bra och studenterna på flera program får studentcentrums information i någon form av välkomst-

brev. Personal från studentcentrum informerar också vid flertalet kurs- och programintroduktioner.

Ansvar för information och stöd

Vid alla högskolor finns det en samordnare för studenter med funktionshinder¹⁵. Dessutom har på många ställen studievägledare ett särskilt ansvar. Det gäller bl.a. Högskolan i Halmstad, HH. Framför allt är det studievägledarna som informerar studenter om avdelningens verksamhet vid introduktionsmöten och man har haft ett informationsprojekt riktat till institutionernas studievägledare (Lunds universitet, LU). Institutionernas studievägledare är viktiga samarbetspartner för samordnarna (UU).

Vid några högskolor finns speciella funktioner med särskilt ansvar för frågor kring likabehandling. Mittuniversitetet hade ett råd för lika villkor som leddes av rektorn. Karolinska institutet (KI) hade ett handikappråd underställt rektorn. Vid MAH hade kursansvariga för handikapp- och rehabiliteringsvetenskap bildat ett brukarråd tillsammans med funktionshindrade studenter som sökt sig till utbildningen. Samordnaren för funktionshinder var adjungerad ledamot. Rådet träffades ett par gånger om året. Det som uppmärksammades i rådet vidarebefordrades till högskolans ledning. Det var ett sätt att fånga upp kunskap, idéer och möjligheter för att förbättra tillgängligheten i alla bemärkelser.

Vid LU skapades en särskild åtgärdsgrupp som har tagit fram ett åtgärdsprogram och en operativ metod för diskussion om bemötande. Metoden riktar sig till institutionspersonal. Den operativa metoden innebär att man arbetar konkret med personalen för att ”se människan”. Man hade fallstudier och talade om hur olika fall kan se ut. Vid universitetet fanns också en samrådsgrupp för personer med bl.a. neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. I gruppen deltog personal från Universitetssjukhuset i Lund och Lunds kommun.

Vid LU hade också samordnaren för studenter med psykiska och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar ett introduktionsmöte med studenten, läraren, en mentor och en studievägledare. Detta för att säkerställa information och bemötande vid aktuell institution.

Material med information

Vid tillsynsbesöken har Högskoleverket fått material som högskolorna har för att informera kring frågor om funktionshinder såsom broschyrer, handlingsplaner, handböcker, riktlinjer och policydokument. Materialet finns hos bl.a. studievägledare, institutioner och bibliotek. Som exempel kan nämnas information till de som antagits om olika former av stödåtgärder och den information som mentorer får.

Information kring stödåtgärder finns på webben i en handbok som också finns på engelska (KI).

---

¹⁵ På webbplatsen www.studeramedfunktionshinder.nu/samordnare.htm finns en lista på alla samordnarna.

UU har riktlinjer avseende studenternas arbetsvillkor vid universitetet. I dem anges att studenter med funktionshinder har rätt till särskilt stöd.

SLU har också riktlinjer för stöd till studenter med funktionshinder. I riktlinjerna förklaras samordnarens roll och studentens ansvar. Det ges praktiska exempel på pedagogiska stödåtgärder och att det är bra om läraren gör en uppföljning i mitten av kursen för att se hur stödet har fungerat. Vidare finns det exempel på vad man ska tänka på vid planering av en kurs och före kursstart.

Flera lärosäten har policydokument bl.a. HH, KMH och KKH och Högskolan i Kalmar (HK).

Vid LU användes material som Handisam (Myndigheten för handikappolitisk samordning) producerat, *Introduktion till Riktlinjer för tillgänglighet, Undervisa tillgängligt* av Gunilla Karstensson och Ann-Sofie Henriksson. Även material från Sibus (Statens institut för utbildningsstöd) har varit till stor nytta bl.a. *Möjligheter till högre studier – för studenter med psykiska och neuropsykiatriska funktionshinder*.

Bibliotekens roll

Biblioteken är viktiga i sammanhanget för att nå ut med informationen och för att där finns stödåtgärder.

Vid MAH har högskolans bibliotek en central roll. Det ansvarar för talböcker, men ger också information om var studenten kan få annan hjälp. I anslutning till biblioteket finns även anpassade datorer för dyslektiker och synskadade. På biblioteket finns en språkverkstad (ÖU).

På de flesta institutionsbibliotek finns datorhjälpmedel såsom talsyntes, digitala lexikon m.m. En manual för vilka hjälpmedel som kan vara lämpliga har tagits fram av biblioteksdirektionen som också sammankallar den arbetsgrupp för tillgänglighet som arbetar med biblioteksfrågor. (LU)

Biblioteken spelar en stor roll genom att de har tagit över tillgängligheten för all litteratur förutom den som sker via Talboks- och punktskriftsbiblioteket. För att underlätta för studenter med funktionshinder att få litteraturen inläst ska litteraturlistor vara fastställda sex veckor före kursstart. Detta framgår av universitetets regelsamling. (GU)

På bibliotekets webbplats finns det information som även sprids i andra kanaler, t.ex. facebook-sidor. Nya studenter får en allmän introduktion till biblioteket vid terminsstart och där nämns även att man kan få hjälp med anpassad litteratur och särskilda datorprogram. (SLU)

Kursplanernas betydelse

Kursplanerna har också stor betydelse för de funktionshindrade som bl.a. behöver få kurslitteraturen inläst.

Problem kan uppstå när kursplaner och litteraturlistor inte finns tillgängliga förrän en månad före kursstart, då det kan ta upp till två månader att få en ny bok inläst (UmU). GU har i regelsamlingen *Rättigheter och skyldigheter för stu-*

dier vid Göteborgs universitet, angett att studenterna ska ha tillgång till litteraturlistor senast sex veckor före kursstart.

En studentkår efterfrågar entydighet i kursplanerna vad gäller examinationsformerna. I dem kan stå alternativa examinationsformer, exempelvis salstentamen och/eller hemtentamen. Det kan vara problem särskilt för studenter med funktionshinder (ÖU). Verket har vid tillsynsbesök vid andra lärosäten anmärkt på att man använder sig av exemplifierande uppräknings i stället för att ange hur kurserna kommer att examineras (se bl.a. Högskoleverkets tillsynsbesök vid UU).

Frågan om särskilt pedagogiskt stöd

Inledningsvis kan Högskoleverket konstatera att de funktionshindrade studenterna har fått stöd av högskolorna trots att det inte finns något direkt lagstöd för att de ska erhålla pedagogiskt stöd. De flesta lärosätena kräver dock intyg av något slag.

Högskoleverket kan också konstatera att de samordnare som verket mött genom åren har förmedlat ett stort engagemang för de funktionshindrades situation och har rutiner och stödåtgärder för att hjälpa studenter med funktionshinder.

Högskoleverket har vidare noterat att antalet studenter med dyslexi ökat för varje år. Detsamma gäller studenter med neuropsykiatriska funktionshinder. Vid SU efterfrågades därför mer resurser till studentavdelningen.

Som nämnts tidigare är exempel på stöd till studenter med psykiska funktionshinder anteckningsstöd, alternativ examensform, förlängd tentamenstid, extra handledning, en mentor, inläst litteratur och anpassad studieplan (individuellt studieplan).

Anteckningsstöd ges för det mesta av en medstudent som skriver minnesanteckningar på föreläsningar och seminarier. En mentor kan hjälpa till med att planera studierna och kan vara en student som kommit längre i studierna än den funktionshindrade studenten. Både den som för anteckningar och mentorn brukat få betalt av högskolan.

Merparten av högskolorna har svarat nekande på frågan om man i något fall nekat en hjälpsökande särskilt stöd.

Fall när högskolorna inte gett stöd

I ett fall rörde det sig om indirekt nekande, då en student med multipla funktionshinder inte fick information om att rätten till stödåtgärder även gällde under praktiken (KI).

Däremot har ett lärosäte vad gäller den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU) anfört att det stöd som universitetet ger inte följer med på denna utbildning utan kan få andra former än den lärosätesförlagda utbildningen (ÖU). ÖU har också uppgett att studenter med funktionshinder får någon form av stöd,

men att det händer att de inte får stöd i enlighet med alla enskilda punkter som de önskat.

Ett lärosäte har tillagt att stödet i ett fåtal fall begränsats i omfattning eller lämnats i en annan form än som ursprungligen begärts (UU). Någon gång händer att studenter önskat mer stöd än de fått, t.ex. antal mentorstimmar (SLU). Behovet av teckenspråkstolk kunde inte tillgodoses eftersom studenten inte kontaktade samordnaren i tid (HG).

Stöd till studenter med dyslexi

Högskoleverket har kunnat konstatera att vissa lärosäten har egna dyslexipedagoger eller specialpedagoger som utreder om studenter, som anser sig ha läs- och skrivsvårigheter, har dyslexi (bl.a. UmU, MAH, LU och ÖU). Detta gynnar studenten då en utredning som utförs privat kan vara kostsam. Det är dock inte så vanligt förekommande.

Studenter som behöver få en sådan diagnos hänvisas till studenthälsan (KAU). Vid MdH hjälper högskolan studenterna genom att kontakta kommunens läs- och skrivcenter och boka tid åt studenten. På centret görs en kartläggning av studentens läs- och skrivförmåga.

Studenter kan få individuell studieteknisk handledning av specialpedagogen vid LU.

Studenter med dokumenterad dyslexi kan få muntliga i stället för skriftliga prov eller längre skrivtid (KTH). Studenter med dyslexi kan få förlängd tentamenstid (BTH). Dessa studenter kan få datorer utrustade med särskilda program (HS). För att underlätta kan lärarna lämna ut handlingar i förväg till studenterna (ÖU). Studenterna kan få hjälp att få böcker inlästa. Problem kan dock uppstå när kursplaner och litteraturlistor inte finns tillgängliga förrän en månad före kursstart, då det kan ta upp till två månader att få en ny bok inläst (UmU).

Stöd till studenter med neuropsykiatriska diagnoser

Studenter med neuropsykiatriska diagnoser såsom Aspergers syndrom har oftast en mentor, men även annan form av stöd. Dessa studenter kan oftast ta mycket tid i anspråk. Detta framgår av följande beskrivningar från olika högskolor.

Studenter med diagnosen Asperger får tillgång till mentorer och handledare som hjälper till att strukturera studierna. Mentorerna följer upp studentens studiesituation och resultat samt hjälper till i kontakterna med program- och kursansvariga lärare. Dessa studenter får också möjlighet till extra handledning på institutionen samt får anteckningshjälp under lektionerna. Stödet till studenterna utgår ifrån varje individs behov. HS har flertal studenter med diagnosen Aspergers syndrom, vilket kan bero på att Tidaholms gymnasieskola, som har undervisning anpassad för dessa elever, ligger i närheten. (HS)

Föräldrar till studenter med neuropsykiatriska funktionshinder hör av sig till högskolan i god tid, redan i samband med ansökan. Före studiestarten anordnar

samordnaren ett eller flera gemensamma informations- och planeringsmöten med den funktionshindrade studenten och ansvariga lärare. Studenten får då möjlighet att uttrycka sina önskemål och informera om sina speciella behov. Dessa studenter får t.ex. mentorsstöd, anteckningshjälp, litteraturen inläst och förlängd tentamenstid. (BTH)

När det gäller studenter med neuropsykiatriska funktionshinder har samordnaren ofta kontakt med föräldrar och har ett nära samarbete med studievägledare och studierektorer. Det hela är tidskrävande. Målet är dock att ge snabb service. Det är inte bra för de funktionshindrade att behöva vänta på att få träffa en samordnare och få adekvat hjälp, speciellt inte för dem med neuropsykiatriska diagnoser. Många av studenterna får stöd av en utsedd mentor. Rekrytering och utbildning av mentorer tar också tid. Med anledning av den ökade arbetsbelastningen har man begärt att få mer resurser. (SU)

Studenter erbjuds alternativ form av redovisning, t.ex. om muntliga framträdanden utlöser ångestliknande symtom (KI). Studenter med koncentrations-svårigheter, får individuella tentamina i stället för grupp tentamina (BTH).

Stöd till studenter med nedsatt hörsel

Vid tillsynsbesöket vid ÖU upplyste universitetet om följande. Riksgymnasiet för hörselskadade och riksgymnasiet för döva ligger i Örebro kommun. Det innebär att döva och hörselskadade ungdomar från hela Sverige får sin gymnasieutbildning i Örebro. Universitetet är därför det lärosäte som har flest studenter med sådana funktionsnedsättningar. Man har haft över 50 döva studenter. Alla studenter som behöver teckenspråkstolkar får det. Universitetet söker varje år bidrag av Stockholms universitet för att få full kostnadstäckning. Vid varje tolktillfälle behövs två tolkar. Tolkkostnaden 2009 var 7,5 miljoner kronor. Universitetet har utrustning för hörsel teknik i föreläsningssalarna. Fem salar har mikrofoner vid varje plats och det finns tydliga instruktioner i hur utrustningen ska användas. Man har också visat studenterna och lärarna hur det fungerar.

Generell tillgänglighet

Vid de senaste besöken har flera lärosäten framhållit att ju större generell tillgänglighet desto mindre behov av individuellt stöd. Det gäller bl.a. ÖU som anført att genom att eftersträva tillgänglighet i undervisningen kan man minska behovet av individuellt pedagogiskt stöd. Som exempel nämns utlåning av talböcker på universitetsbiblioteket, lässtudio, datorprogram som underlättar för personer med funktionshinder, lärare som lägger ut föreläsningssamtal digitalt i förväg samt olika alternativ att ta del av distanskurser. Ett utökat stavningsprogram skulle t.ex. gagna alla studenter, inte bara de med funktionshinder. Eftersom det finns ganska många studenter som har svårigheter med svenska och matematik vore det bra med en sådan generell förstärkning. Information på teckenspråk behövs också på webbplatsen.

Samma resonemang för UU som strävar efter en ökad generell tillgänglighet och en inkluderande verksamhet för att minimera behovet av särskilt stöd. Även GU arbetar för ett generellt stöd som ska vara öppet för alla.

Uppföljningar

Högskoleverket har ännu inte följt upp alla de genomförda tillsynsbesöken. I de som genomförts har i de flesta fall inte heller funnits anledning att behandla de frågor som detta uppdrag gäller.

Uppföljningarna handlade i huvudsak om definitionen av begreppet funktionshinder. Se rapporterna från Södertörns högskola 2005, Luleå tekniska universitet (LTU) 2006 och Högskolan i Kristianstad (HKr) samma år.

Vid två av de tidigaste besöken 2003 vid LTU och HKr hade högskolorna uppgett att ingen med psykiska funktionshinder hittills hade ansökt om stödåtgärder. Verket ansåg att detta kunde vara en indikation på att högskolans information inte varit tillräcklig i detta avseende.

Vid verkets uppföljning 2006 fann verket att HKr:s information om särskilt stöd tycktes ha förbättrats då högskolan kunde ge flera exempel på studenter med neuropsykiatriska funktionshinder som hade fått särskilt stöd för att tillgodöra sig utbildningen.

Danshögskolan (nuvarande Dans- och cirkushögskolan) och Dramatiska institutet och Teaterhögskolan (dessa högskolor utgör nu Stockholms dramatiska högskola), och Operahögskolan saknade information på bl.a. webbplatsen om vilka stödåtgärder som finns och hänvisning om till vem man ska vända sig för att få upplysning om frågor kring funktionshinder.

Vid Högskoleverkets uppföljning av besöket vid Dans- och cirkushögskolan 2011¹⁶ hade högskolan beaktat verkets synpunkter och lagt ut sådan information på högskolans webbplats. Vid Stockholms dramatiska högskola finns numera information på webbplatsen om vem som kan kontaktas om man har frågor om funktionshinder.

---

¹⁶ Högskoleverkets beslut 30 december 2011, reg.nr 30-3653-11.

Goda exempel

Högskoleverket har tidigare konstaterat att de flesta högskolor har information till sökande, studenter och lärare om de stödåtgärder som finns för de funktionshindrade studenterna och vem man kan kontakta om man har frågor kring funktionshinder. Verket anser att det är viktigt att sådan information ges på högskolans webbplats, att den lätt går att hitta och att den är lättläst. Det är också bra att de med funktionshinder av olika slag kan tillgodogöra sig den. Några bra exempel har UU och GU på sina webbplatser. GU har en lyssnarfunktion och UU har den så kallade talande webben, det är en lyssnarfunktion eller uppläsningsfunktion på universitetets webbplats där texten även markeras.

Det finns flera exempel på högskolor som har väldokumenterade och tydliga rutiner för hur stödet till studenter med funktionshinder ska hanteras. Vid ÖU synes de ändamålsenliga och klargör det ansvar som universitetet har och vad som förväntas av studenten. Vid ÖU finns exempel på hur man ska göra då studenter får en anpassad examination.

LU och UU har ett digert informationsmaterial som vänder sig till både studenter och personal och har också tydliga rutiner för hur stödåtgärder ska hanteras. Vid LU fanns också en skrift om att undervisa tillgängligt med konkreta tips och övningar för lärare.

SLU har riktlinjer för stöd till studenter med funktionshinder. I riktlinjerna förklaras samordnarens roll och studentens ansvar. Det ges praktiska exempel på pedagogiska stödåtgärder och att det är bra om läraren gör en uppföljning i mitten av kursen för att se hur stödet har fungerat. Vidare finns det exempel på vad man ska tänka på vid planering av en kurs och strax före kursstart.

Antalet studenter med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning ökar för varje år och dessa studenter får på många lärosäten en mentor. LU har tydliga rutiner för hur mentorskapet ska hanteras och bl.a. gett exempel på den överenskommelse som en mentor och en student skriver under. SU arbetar också aktivt för att skapa ett fungerande mentorssystem. Det finns bl.a. skrivelsen *Mentorstöd på Stockholms universitet HT 2010*. I skrivelsen ges råd om vad man ska tänka på vid anställning av mentorer. I den finns också en checklista till mentorn inför mötet med den student som ska stödjas. Skrivelsen avslutas med Tänkvärda ord till mentor, vad mentorn bör tänka på vid mötet med studenter med neuropsykiatriska funktionshinder.

Flera studentkårer har haft synpunkter på att studenter som inte har kunnat intyga att de har dyslexi har haft svårigheter att få något stöd. Högskoleverket är därför positivt till att högskolorna arbetar med att ge generell stöd, bl.a. språkhjälpen och att alla studenter har rätt att använda de speciella datorprogram som kan underlätta vid läs- och skrivsvårigheter. Det gäller ÖU. Även SLU har campuslicens för speciella datorprogram för dem som har läs- och

skrivsvårigheter. Programmen är bra även för studenter som inte är dyslektiker och därför har alla studenter möjlighet att installera programmen, även på de privata datorerna. UU för liknande resonemang och uppger att man strävar efter en ökad generell tillgänglighet och en inkluderande verksamhet för att minimera behovet av särskilt stöd. Vid GU arbetar man också för det generella stödet som är öppet för alla.

Värt att uppmärksamma är projektet Studentstödet vid UU. Uppsala läns landsting, Uppsala kommun och UU finansierar insatser för studenter med psykiska eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar vid UU. Genom samverkan mellan parterna kan den studenten få ett heltäckande stöd som ser till hela livssituationen så att studenten kan fullfölja studierna. Stödet i studiesituationen omfattar i huvudsak mentorsstöd, anteckningsstöd, anpassad examination eller individuell studieplanering. Därutöver får studenterna stöd med kontakter inom kommun och landsting. Information finns på webbplatsen inom Uppsala kommun www.studentstodet.uppsala.se.

Enligt uppgift får sökande till UU som i sin anmälan uppger att de har ett funktionshinder ett meddelande kopplat till sitt antagningsbesked med information om att de, om de så önskar, kan kontakta samordnaren vid studentbyrån.

MdH informerar bl.a. på webbplatsen om möjligheten till alternativ tentamen där det enligt kursplanen är möjligt med förlängd tentamenstid. Här anges också schabloner för tentamensförlängning. Höskoleverket anser att det är bra att MdH ger tydlig information om hur tentamenstiden kan förlängas. Därmed får lärare något att utgå från för att så långt det är möjligt kunna behandla studenterna lika. Vidare kan högskolans dokumentet *Information om olika funktionshinder samt rekommenderade stödåtgärder för dessa* underlätta för lärare och studenter att få besked om vad som kan vara relevanta åtgärder för vissa studenter.

Då det kan ta tid att få en ny bok inläst måste litteraturlistor finnas tillgängliga i god tid före kursstart. Av GU:s regelsamling framgår att litteraturlistor ska vara fastställda sex veckor före kursstart. I SLU:s riktlinjer anges bl.a. att "huvudboken" måste beslutas åtta veckor före kursstart, för att möjliggöra inläsning. Höskoleverket anser att det är utmärkt att det finns en sådana krav som underlättar för studenterna att få litteraturen inläst i tid.